

Nr 1032

Av fru **Jonäng** och fru **Nilsson**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 4, angående utbildningens organisation vid filosofisk fakultet m. m.

De i Kungl. Maj:ts proposition nr 4 till årets riksdag framlagda förslagen angående utbildningens organisation vid filosofisk fakultet m. m. innehåller en modifiering av tidigare förslag från universitetskanslersämbetet och dess arbetsgrupp för fasta studiegångar m. m. (UKAS). Till grund för denna utredning ligger riksdagens beslut med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 141 år 1965 angående utbyggnaden av universitet och högskolor m. m., vari förutses en övergång till ett system med fasta studiegångar vid de filosofiska fakulteterna. Vid denna tidpunkt ledde frågans behandling icke till någon stor allmän utbildningsdebatt i massmedia eller inom universiteten. En osedvanligt häftig sådan har emellertid väckts av UKAS' betänkande, och den skarpa kritik som därvid framförts från i första hand universitetens lärare och studenter har kommit att gälla inte bara utredningens resultat i och för sig utan i hög grad även de direktiv som styrt dess arbete och de förutsättningar som man år 1965 hade ansett sig böra räkna med men som nu, inte minst mot bakgrund av den förda debatten, torde få anses föråldrade. Dessa frågor är nu under förnyad behandling av 1968 års utbildningsutredning (U 68). I detta sammanhang kan det vara värt att framhålla, att det under de senaste åren blivit allt tydligare, att arbetsmarknaden för akademiker håller på att ändra karaktär, bl. a. till följd av den starkt ökade tillgången på sådan arbetskraft.

Ännu år 1965 antog riksdagen att antalet studerande vid universitet och högskolor i början av 1970-talet skulle vara 87 000. F. n. räknar man med att antalet redan är 104 000 och att det till läsåret 1972/73 skall ha växt till över 123 000. De i förhållande till 1965 i många avseenden starkt ändrade bedömningar som nu görs innebär, att riksdagens ställningstagande från detta år knappast längre kan åberopas till stöd för införandet av fasta studiegångar vid de filosofiska fakulteterna, så mycket mindre som man redan år 1965 från centerpartiet och även folkpartiet och högern varnade för en alltför stel utbildningsorganisation.

Den föreliggande propositionen syftar till att begränsa kostnaderna för universitetsutbildningen och att utnyttja resurserna så att ett växande antal studerande kan beredas möjlighet till högre utbildning. Man vill nedbringa

antalet studieavbrott och öka genomströmningshastigheten. Tyvärr är det dock inte möjligt att någorlunda säkert veta hur stor del av studieavbrotten som är studiemisslyckanden och hur stor del som endast är ett utslag av att vissa studerande inte alls avsett att avlägga fullständig examen. Inte heller vet vi säkert hur stor del av den i vissa fall långsamma studietakten som förklaras av att studierna bedrivs endast på deltid. Utan tvivel föreligger dock här problem vilkas lösande inte i sin helhet kan uppskjutas tills resultatet från U 68 blir tillgängligt. Det synes emellertid endast vara en mindre del av vad som föreslås i propositionen som härigenom motiveras. Främst gäller det förslagen angående studierådgivningen. En förstärkning av denna, som under lång tid varit tillbakasatt, är synnerligen angelägen, och vad som i propositionen härvidlag föreslås bör genomföras men måste ses som endast ett första steg i riktning mot en ytterligare utbyggnad.

Ekonomiska skäl kan också tänkas motivera inskränkningar i rätten att på nytt delta i en redan genomgången kurs och i rätten att läsa flera ämnen parallellt. Det bör dock observeras, att systemet med parallella studier förekommer även inom flera av fackhögskolorna, liksom att det i enstaka fall kan motiveras, t. ex. av att en 3-betygsstuderande under arbetet med sin uppsats finner sig ha nytta av kunskaper i ett bestämt annat ämne. Även kravet att den studerande normalt skall delta i de prov som förekommer vid första ordinarie tillfälle efter en avslutad kurs tycks syfta till att öka genomströmningshastigheten. Ett sådant krav kan dock innebära en olycklig belastning på de studenter, som utan att fördenskull nödvändigtvis ha sämre studieförmåga läser i en något långsammare takt.

Dessa förslag, vilka lika väl torde kunna genomföras inom ramen för nuvarande organisation, har inget direkt samband med propositionens huvudförslag, nämligen om införandet av fasta studiegångar i form av utbildningslinjer enligt principen om successiva val. Detta genomgripande förslag, som inte i och för sig kan visas medföra någon betydande kostnadsminskning, fordrar uppenbarligen en rent utbildningspolitisk motivering, d. v. s. till grund för det måste ligga en analys av vad som bör anses utgöra samhällets behov av akademiskt utbildad arbetskraft. Frånvaron av en sådan grundval är det som i den offentliga debatten väckt den kanske skarpaste kritiken mot UKAS' betänkande, och propositionens förslag om de 17 utbildningslinjerna får ses som en visserligen ny utformning av det av UKAS föreslagna systemet men med samma principiella innebörd och likartade effekter. Att utreda det principiella underlaget för en omdaning av den högre utbildningen är uppgifter för den först 1968 tillsatta utbildningsutredningen. Det får anses synnerligen anmärkningsvärt, att i propositionen föreslås en reform för vilken motiven i dag ej kan anges men eventuellt kan komma att framgå av en senare utredning. I avsaknad av en målanalys för den högre utbildningen har man sökt ställa upp ett system av utbildningslinjer på grundval av en undersökning av den nuvarande efterfrågan på arbets-

kraft. Försöket att med hjälp av en avnämarenkät kartlägga arbetskraftsbehovet måste dock sägas i stort sett ha misslyckats. Endast behovet av lärarutbildning synes på detta sätt ha kunnat förutsägas. De flesta andra utbildningsbehov är så varierande, att de knappast kan läggas till grund för en konstruktion av utbildningslinjer. Följden har blivit, att skolans önskemål beträffande lärarutbildningen i orimligt stor utsträckning kommit att prägla förslaget till organisation, trots att kanske endast en femtedel av de examinerade kan väntas komma att arbeta inom skolväsendet.

Därutöver synes man ha sökt konstruera linjerna så att de så långt möjligt skall motsvara det ämnesval som nu sker spontant. Denna strävan framstår som märklig, då man samtidigt hävdar att detta val f. n. till stor del görs planlöst. Att sålunda låsa fast den föreliggande strukturen ter sig särskilt tveklöst mot bakgrunden av tidigare nämnda förändringar i akademikernas arbetsmarknadssituation och därav betingade troliga förändringar i studenternas ämnesval, med bl. a. sjunkande frekvens av typiska lärarkombinationer.

I och med att man i propositionen lägger fast vissa ämneskombinationer och ger dem ställning av utbildningslinjer, har man, utan att redovisa grunderna för det, lagt fast väsentliga värderingar i fråga om ämnens och ämneskombinationers betydelse och värde för samhället. De 17 linjerna och vissa av de däri ingående ämnena ges en stark auktoritet, och utan att det av de enskilda studenterna behöver uppfattas som någon långtgående inskränkning av det fria studievelet åstadkommer man en påtaglig styrning av de studerandes val i riktning mot en jämfört med det nuvarande läget ytterligare koncentration till dessa ämnen. En sådan likriktning kan inte rimligen vara en önskvärd effekt. Den andra sidan av denna utveckling är att det för vissa ovanligare ämnen kommer att bli svårare att hävda sig — med försämrade medelstillestånd som följd. Särskilt forskarrekruteringen kan vållas avbräck genom att antalet 3-betygs- (60-poängs-) studerande i vissa ämnen torde komma att bli mycket litet.

En organisation byggd på fasta studiegångar lider dessutom av den svagheten att anpassningsförmågan till förändrade och nya utbildningsbehov i samhället tenderar att bli avsevärt sämre än i ett fritt system. I det senare kan ett nytt utbildningsbehov t. ex. snabbt upptäckas genom att personer med en viss ovanlig utbildningskombination i sitt arbete visar att denna kombination av kunskaper fyller ett samhällsbehov. Detta behov blir man därigenom medveten om, och detta leder till en efterfrågan på ytterligare personer med en sådan utbildning. Har man ett dominerande inslag av fasta utbildningslinjer är däremot av naturliga skäl utsikterna till uppträdandet av sådana personer med andra än de vanliga kunskapskombinationerna betydligt mindre. Det blir därför svårare att upptäcka nya utbildningsbehov och det tar längre tid för dem att slå igenom i utbildningsorganisationen, ty i detta fall skulle förutsättas att t. ex. olika företag blir medvetna om vissa

brister och förmår formulera dessa i form av ett utfyllt behov av på visst sätt utbildad arbetskraft och därefter lyckas övertyga universitetsmyndigheterna om behovet av att ändra en utbildningslinje eller att införa en ny. Denna inbyggda brist på flexibilitet utgör en av de allvarligaste nackdelarna hos varje system byggt på fasta utbildningslinjer.

I denna motion har pekats på nödvändigheten av att låta de kommande resultaten av arbetet inom U 68 ligga till grund för omdaning av den högre utbildningen. Vissa problem får man i avvaktan därpå söka lösa provisoriskt, men detta bör ske genom förslag som så litet som möjligt ingriper i den nuvarande organisationen och har så få bieffekter som möjligt. Problemen med studieavbrott och låg studietakt måste man på kort sikt försöka bemästra med hjälp av främst utökad studierådgivning och vissa andra i propositionen föreslagna åtgärder. På längre sikt bör man diskutera större förändringar. En möjlighet kan här vara att införa någon form av collegeår. Dessa frågor får dock tas upp i samband med ställningstaganden till U 68.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställes,

att riksdagen måtte vid sin behandling av proposition nr 4 uttala

I. a) dels att de i propositionen framlagda förslagen angående förstärkning av studierådgivningen må genomföras, dels att verkningarna av ifrågavarande verksamhet må följas med uppmärksamhet och förslag om ytterligare utbyggnad, påkallade av de vunna erfarenheterna, framläggas, samt

b) att ställningstagande vad avser propositionens förslag angående ändrad organisation av utbildningen vid de filosofiska fakulteterna må uppskjutas till dess att resultaten av 1968 års utbildningsutredning föreligger;

II. i övrigt beakta vad som i motionen anförts.

Stockholm den 7 februari 1969

Gunnel Jonäng (cp)

Anna-Lisa Nilsson (cp)
